
This is the **accepted version** of the journal article:

Mensa i Valls, Jaume. «Un llarg fragment de la "Confessio Ilerdensis" d'Arnau de Vilanova traduït al romanç en la "Confessió de Barcelona". Estudi i observacions crítiques». *Medioevo Romanzo*, Vol. 38 Núm. 2 (2014), p. 392-414. 23 pàg.

This version is available at <https://ddd.uab.cat/record/318942>

under the terms of the ^{IN}
COPYRIGHT license

UN LLARG FRAGMENT DE LA *CONFESSIO ILERDENSIS*
D'ARNAU DE VILANOVA TRADUÏT AL “ROMANÇ”
EN LA *CONFESSIÓ DE BARCELONA*.
ESTUDI I OBSERVACIONS CRÍTIQUES*

E axí com en los anys passats fuy en Leyda, «e»
confessí en latí ab carta públich, davant tots
los prelats del consili, de tot ço que havia scrit
sobre aquesta matèria tro a aquell dia, tot axí ho
vull fer ara, davant vós [Jaume II], en romanç.

ARNAU DE VILANOVA¹

1. INTRODUCCIÓ

El mateix Arnau de Vilanova ja va establir paral·lelismes entre la *Confessió de Barcelona* i la *Confessio Ilerdensis* i a partir d'aquesta comparació els editors de l'obra catalana esmentada (R. d'Alòs i M. Batllori) i altres estudiosos han mostrat diverses coincidències. La preparació de l'edició de la *Confessio Ilerdensis* ens ha permès d'anar una mica més enllà:² constatar que un llarg fragment de la *Confessió de Barcelona* és una traducció al català més o menys literal d'un bon nombre de paràgrafs molt significatius de la llatina *Confessio*

* Aquest article és resultat del projecte de recerca «Corpus Digital de la Ciència a la Corona d'Aragó i el seu context llatí i romànic: Arnau de Vilanova», aprovat pel llavors Ministerio de Ciencia e Innovación, FFI2011-29117-C02-02 (FILO).

1. ARNAU DE VILANOVA, *Confessió de Barcelona*, in ID., *Obres catalanes*, a cura de M. BATLLORI, Barcelona, Barcino, 1947, vol. I pp. 106-7. Citarem, si no indiquem el contrari, aquesta edició.

2. Fins ara d'aquesta obra en lletra impresa només disposem d'alguns fragments: H. FINKE, *Aus den Tagen Bonifaz' VIII. Funde und Forschungen*, Münster in Westfalen, Druck und Verlag der Aschendorffschen Buchhandlung, 1902, pp. CXXII-CXIII; F. EHRLE, *Arnaldo de Villanova ed i "Thomatiste"*. *Contributo alla storia della scuola Tomistica*, in «Gregorianum», 1920, pp. 475-501, p. 492; J. MENSA, *Les raons d'un anunci apocalíptic. La polèmica escatològica entre Arnau de Vilanova i els filòsofs i teòlegs professionals (1297-1305): anàlisi dels arguments i de les argumentacions*, Barcelona, Facultat de Teologia de Catalunya, 1997, p. 212 n. 20. La *Confessio Ilerdensis* s'ha conservat en cinc còdexs: Città del Vaticano, Biblioteca Apostolica Vaticana, Vat. Lat. 3824, ff. 175ra-180ra; Oxford, Bodleian Library, ms. Lat. Misc. C 75, ff. 126v-129v; Praga, Národní knihovna České republiky, III G 25 (Y. I. 1. n. 16), ex 550, ff. 140r-143v; Kremsmünster, Stiftsbibliothek, 94, ff. 80r-85v; i Oxford, Bodleian Library, ms. Canon. Misc. 370, ff. 155r-160v. No hi ha cap mena de dubte que la primacia recau sobre el còdex vaticà: fou preparat en vida d'Arnau (1305), sota el seu control, per tal d'oferir-lo al papa Climent V.

Ilerdensis.³ En aquestes pàgines, doncs, ens proposem documentar aquesta afirmació, analitzar les característiques de la traducció esmentada i extreure'n conseqüències per tal de comprendre millor la significació de la *Confessió de Barcelona*. I per aconseguir-ho farem les passes següents:

a) En l'apartat 2, *El fragment traduït i la traducció, acarats*, intentarem demostrar que unes pàgines de la *Confessió de Barcelona* (pp. 120-23, 130-34) són en realitat una traducció de la *Confessio Ilerdensis*: confrontarem els fragments transcrivint-los a doble columna, els situarem en el seu context i n'analitzarem el lèxic, l'estil i la tècnica de la traducció.

b) Després, en l'apartat 3, ens preguntarem per *El sentit de la traducció*.

c) Finalment, en l'apartat 4, *La 'Confessió de Barcelona', vernacularització de la polèmica escatològica?*, d'acord amb els resultats assolits i a tall de conclusió, reflexionarem sobre la significació d'una obra arnaldiana tan important com la *Confessió de Barcelona*.⁴

La intitulada *Confessió de Barcelona* fou llegida per Arnau de Vilanova davant el rei Jaume II i d'una nombrosa i distingida audiència el dia 11 de juliol de l'any 1305 al palau reial, per tal de «certifficar [...] en sentència breu, ço que yo he denunciat e denunciu a tots los christians» i evitar així que cap adversari pugui «metre vexigues per lanternes», és a dir, tergiversar les seves afirmacions.⁵ Dos anys abans, el 1303, Arnau de Vilanova ja havia fet una 'confessió', la *Confessio Ilerdensis de spurcitiis pseudoreligiosorum*, amb el mateix objectiu, a Lleida, davant l'arquebisbe de Tarragona i altres bisbes i prelats eclesiàstics reunits en concili.

El paral·lelisme general entre ambdós opuscles explica el títol que proposà Ramon d'Alòs per a la confessió feta a Barcelona. Ambdós escrits comparteixen, efectivament, un mateix gènere literari, és a dir són 'confes-

3. Era conegut, efectivament, que Arnau de Vilanova en la *Confessió de Barcelona* va traduir la síntesi que havia fet en la *Confessio Ilerdensis* dels vicis que identifiquen els falsos religiosos segons la profecia de Ciril. Cf. J. MENSA, *Les obres espirituals d'Arnau de Vilanova i la 'Revelació de sent Ciril' ('Oraculum angelicum Cyrilli')*, in «Arxiu de textos catalans antics», xxviii 2009, pp. 211-63.

4. Confiem que les conclusions d'aquestes pàgines complementaran l'article següent: J. MENSA, *La vernacularització al català de textos profètics, bíblics i teològics en la 'Confessió de Barcelona' d'Arnau de Vilanova*, in *El saber i les llengües vernacles a l'època de Llull i Eiximenis. Estudis ICREA sobre vernacularització*, a cura d'A. ALBERNI - L. BADIA - L. CIFUENTES - A. FIDORA, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2012, pp. 45-56.

5. Cf. ARNAU DE VILANOVA, *Confessió de Barcelona*, cit., p. 106. Per a una presentació de les obres catalanes d'Arnau de Vilanova, vegeu J. MENSA, *Arnau de Vilanova*, in *Història de la literatura catalana*, dir. A. BROCH, vol. I., *Literatura medieval*, 1. *Dels orígens al segle XIV*, dir. L. BADIA, Barcelona, Enciclopèdia Catalana, Editorial Barcino-Ajuntament de Barcelona, 2013, pp. 476-509. En la p. 509, la bibliografia bàsica sobre l'autor.

sions' de les pròpies conviccions, pensaments i afirmacions, llegides davant les màximes autoritats civils o religioses i certificades per notari. Entre l'una i l'altra, però, també hi ha diferències: a) la *Confessio Ilerdensis* fou redactada i es conserva en llatí, en canvi la de Barcelona, en 'romanç'; b) l'assumpte de la *Confessio Ilerdensis* són els vicis, perversitats o maleses dels falsos religiosos; la *Confessio de Barcelona* tracta del mateix temà, però, només en part, perquè l'autor el subsumeix a l'interior de les seves previsions sobre la vinguda de l'Anticrist.⁶

2. EL FRAGMENT TRADUÏT I LA TRADUCCIÓ, ACARATS

El context

La *Confessio Ilerdensis* és dividida en tres parts: una introducció, en la qual Arnau de Vilanova exposa les circumstàncies i l'objectiu de la confessió; el cos pròpiament dit de l'obra, en el qual explica les afirmacions que ha fet sobre els falsos religiosos; i una part final, de declaracions i peticions a l'arquebisbe de Tarragona i al notari. El cos de la confessió comença amb l'exposició de les vint-i-dues maleses que segons l'*Oracle de Ciril* caracteritzen els falsos religiosos. Tot seguit, en treu conseqüències sobre la manera d'actuar i de dir d'aquests falsos religiosos i les aplica als seus adversaris dominics. El fragment que tot seguit transcrivim és precisament aquesta part del cos de la confessió. Després, unes consideracions sobre les obligacions del bisbe respecte dels falsos religiosos completen el cos de la confessió.

L'estructura de la *Confessio de Barcelona* és molt semblant a la *Confessio Ilerdensis*: comença amb l'exposició de circumstàncies i motius, i acaba amb unes peticions finals. Entremig, el cos pròpiament dit de la confessió. Ara bé, aquest cos és més extens que el de la *Confessio Ilerdensis* i el tema no és únicament el de les perversitats o maleses dels falsos religiosos, sinó, en general, les tesis profètiques i apocalíptiques. Arnau de Vilanova enceta, precisament, la seva confessió amb les tesis relatives a la possibilitat i la conveniència de conèixer els temps finals i assenyala les autoritats que en donen fe. I tot seguit, perquè són un signe del temps de l'Anticrist que està per arribar, tracta de les maleses dels falsos religiosos. I ho fa a base de de les vint-i-dues maleses de la profecia de Ciril (és el primer fragment que tran-

6. El conjunt format per la introducció del notari, el text llegit per Arnau de Vilanova, la llista de testimonis i les signatures, és a dir, l'acta notarial, portava el títol en llatí *Magister Arnaldus de Villanova super facto adventus Anticristi*. Cf. ARNAU DE VILANOVA, *Confessio de Barcelona*, cit., p. 101.

scrivim) i d'una profecia, mai no esmentada en les obres arnaldianes anteriors, atribuïda a Hildegarda de Bingen (coneguda per les paraules de l'incipit: *Insurgent gentes*). Exposades aquestes dues profecies, explica els indicis (paraules i fets) que delaten els falsos religiosos (aquest és el segon fragment que copiem). A continuació, Arnau de Vilanova afegeix altres tesis sobre els pseudoreligiosos.

Els textos

ARNALDI DE VILLANOVA, *Confessio Ilerdensis*, ms. Città del Vaticano, BAV, Vat. lat. 3824, ff. 175^{vc}-177^{vc}.

[1] Et dico quod prima illarum spurcitiarum siue peruersitatum est quod a propria cella uel monasterio libenter et diu se absentabunt.

[2] Secunda, quod uagabuntur per compita, scilicet plateas et curias seculares aut excelsorum.

[3] Tertia, quod audaciter inuadent et impudenter aliena iura.

[4] Quarta, quod excoiabant uel spoliabant simplices et incautos in subditis alienis.

[5] Quinta, quod detestabiliter apud complices suos gloriabantur singuli de sua uenatione.

[6] Sexta, quod in occulto erunt [f. 175^{vd}] in ocio, sed ociositatem intrinsecam palliabant exterius exercitio simulato.⁷

[7] Septima, quod allegabant se pati penuriam uirtuosam, scilicet propter Christum, ad efficacius extorquendum.

ARNAU DE VILANOVA, *Confessió de Barcelona*, ed. BATLLORI, cit., pp. 120-23, i pp. 130-34.

[1] E la primera d'aquelles .xxii. [perversitats] és que volenters se lunyaran de lur cel·la e de lur monestir.

[2] La segona és que hiran vagan per les corts dels grans senyors.

[3] La 3^a, que ardidament e sens tota vergonya envejaran ço que pertany a l'truy dret.

[4] La 4^a, que scorquaran e despullaran, sostraén los simples e los nicis e badochs d'altruy senyoria.

[5] La 5^a és que entre sy mateys se glorificaran, axí com robadors, de la caça e del percaç que farà cascú a son col·legi.

[6] La 6^a, que, mestén-se [sic!] entre si mateys, en lurs col·legis seran ociosos e vagarosos, e defora daran a entendre que no cessen orar o estudiar o fer qualque bones obres.

[7] La 7^a és que al·legaran que sofferen gran fretura e gran pobresa per Jesu-christ, per tal que pus fortment puxen sostraure e tirar.

7. 1. M. Batllori (cf. ARNAU DE VILANOVA, *Confessió de Barcelona*, cit., p. 121 n. 45) en aquest cas concret, transcriu en nota a peu de pàgina el text de la *Confessio Ilerdensis*: en comptes d'«exercitio» llegeix «ex erario». Creiem que la *lectio* «exercitio» és clara i, a més, està avalada per tota la tradició textual.

- [8] Octaua, quod in occulto satagent copiose et splendide uiuere. [8] La 8^a és que entre si se sforcen de viure bastament e delicadament.
- [9] Nona, quod ambient uel affectabunt immoderate sublimes honores ac dignitates. [9] La 9^a és que seran cobeus e desigoses de grans honors e de grans dignitats.
- [10] Decima, quod erunt elati in corde uel animo propter genus et propter scientiam. [10] La 10^a és que seran altius de cor e orgullosos per linatge d'on seran, o per la sciència que hauran.
- [11] Vndecima, quod astute surripiunt alienum gregem. [11] La 11^a és que moxardament tiraran a si altrus ovelles o parroquians.
- [12] Duodecima, quod mutuo detrahent sibi ipsis et calumpniabuntur ad inuicem. [12] La 12^a és que entre si diran mal la hun del altre, e's allevaran calúmnies o falsos crims o colpes.
- [13] Tertiadecima, quod uiduis fallaciter et ingeniose persuadebunt. [13] La 13^a és que ab ginys e ab falses mestries enganaran les vídues.
- [14] Quartadecima, quod sacrificia uendent et mercationi exponent. [14] La 14^a és que vendran los sacrificis e·ls metran a encant.
- [15] Quintadecima, quod egros uisitantur sollicite propter cupiditatem et non ex caritate. [15] La 15^a és que·ls malats vesitaran curiosament per cobesa e no per caritat.
- [16] Sextadecima, quod exultabunt de morte illorum, qui sepulturas eligent apud eos. [16] La 16^a és que entre si mateys s'alegran de la mort de aquells que elegiran entre ells lur sepultura.
- [17] Septimadecima, quod sagaciter mentientur ad decipiendum et asserent [f. 176ra] mentiundo, quod possunt mortuos suscitare, hoc est, absolueri peccatores uel a purgatorio liberare. [17] La 17^a és que ab art mentran, per enganar; e, mentén, prometran que poden absoldre de peccats e deliurar de purgatori.
- [18] Octauadecima, quod patenter iactantia et arrogantia inflabuntur. [18] La 18^a és que en públich se guabaran de sciència e de virtuts, les quals no seran en ells, mas ab vent de perleria e ab ufana o affermaran.
- [19] Nonadecima, quod ardore libidinis et flamma luxurie succedentur. [19] La 19^a és que entre si mateys seran plens de flama e d'ardor e de luxúria.
- [20] Vicesima, quod erunt tenacissimi et auari. [20] La 20^a és que sobre tots hòmens seran avars e tinents e richs.

[21] .xxi^a, que radix est et causa omnium predictarum, est quod recedent a uestigiis patris spiritualis uel fundatoris illius status, quia nec in abstinencia nec in humilitate nec in paciencia nec in mansuetudine nec in modestia nec in caritate uel aliis uirtutibus eum imitari satagent uel curabunt.

[22] Addit etiam .xxii.^{am}, quam ex causa dimisi, scilicet quod ex adquisitis pre-textu mendicationis edificia inalçabunt.

[23] Proinde factis et dictis peruertent multipliciter euangelica documenta, que ueris preconibus euangelice ueritatis conuenit obseruare.

[24] Factis quidem, quoniam solliciti erunt diuites uisitare, non pauperes, et filios diuitum et potentum allicere plus quam pauperum, cum tamen secundum euangelicam perfectionem magis obsequiosi deberent esse pauperibus [f. 176rb] quam diuitibus.

[25] Et constitutionem intra se facient, ut in suis collegiis non recipiant nisi diuites aut potentes aut generosos aut intellectu subtiles, respuendo pauperes deuotos, quantumcumque fuerint laudabilis conuersationis et uite.

[21] La 21^a és que, de ço que per títol de pobresa e de meniquesa hauran guanyat, faran alts bastiments e de gran mes-sió.

[22] La 22^a, que és rael e cap de totes les altres, és que-s lunyaran de la via e de les peades de lur pare spiritual, ço és de lur fundador, e de lur orde, car neguna cura no hauran de seguir ni de semblar en abstinències e oracions e humilitat e paciència e suauesa e temperament e caritat e altres virtuts.

[...]

[23] Après açò, confés haver scrit que per les damunt dites perversitats porà hom conèixer dels falses religiosos que molt perillosament falsaran e pervertiran la veritat euangelical, ço és, la vida e la doctrina de nostre senyor Jesuchrist, e en obres e en paraules, o en fets o en dits.

[24] En fets, car pus curoses seran de visitar los rics que-ls pobres, e de tirar e reebre los fills dels rics e poderoses que dels pobres e dels desapoderats; e deuri-rien fer lo contrari, segons la veritat euangelical.

[25] Encara més, los damunt dits faran constitucions entre si que no reeben en lurs collegis sinó rics e poderoses e hòmens de paratge soptils e aguts de enteniment, e rebujaran los devots qui són de bona vida e de bona conversació, si no han neguda de aquelles ·iiii· coses.

[26] Item pro pauperibus, qui ad suum non spectant collegium, uix aut nunquam curabunt subsidia temporalia procurare, sed tantummodo pro se ipsis, cum tamen in omni genere consolationis, more Apostolorum, non que sua sunt debeant querere, sed que aliorum, clamante Apostolo in persona ipsorum: «Nemo quod suum est querat, sed quod aliorum» [1 Cor X, 24]

[27] Item in preiudicium aliarum ecclesiarum iuramento uel pactis aliquibus machinatis, obligabunt sibi subditos alieni gregis, uel ad sepulturas eligendas apud eos, uel ad aliquod obsequium faciendum eis, uel exhibendum. Et sic callide surripiunt libertatem ouibus alienis et ius pastoribus eorumdem.

[28] Item intemperate sustollent cadauera diuitum propter funeralia obtinenda et retinenda.

[29] [f. 176^vc] Item propter pias defunctorum legationes trahent heredes in litem et ad iudicium temporale.

[30] Item uiribus corporalibus propulsabunt aduersitates resistentium quorumcumque, non uerendo illos offendere manuum suarum illicitis moribus et insuper in contumelias et obprobria despumabunt.

[31] Item pecuniam, que restitutioni fuerit deputata et debita, suis usibus satagent applicare.

[32] Item coniunctos secundum carnem satagent promouere secundum seculi uanitatem et non secundum euangelii perfectionem.

[33] Item pecculium deponent apud negociatores.

[26] Encara més, per los pobres qui no seran de lur col·legi jamés no perca<ça>ran, e tart, a penes degun subsidi temporal; en què falsen la doctrina de sent Pau, que diu que negun dels ministres de l'Evangeli no deu percaçar més son profit que altruy.

[27] Encara més, que, per sagrament e altres conuinences, ginyosament se faran obligar les persones setglars, e elegiran lurs sepultures entre ells, e a fer-los qualche serví o qualche regoneixença; e axí moxardament sostrahen la libertat a altruy ovelles, e el dret a lurs pastors.

[28-29] Encara més, sens tot temprament e sens humilitat e suauesa, e sovén per força, leven los cossos dels deffunts e meten en pleyt los hereus en juhí o en cort temporal.

[30] Item, ab pedres e ab barres e ab bastons e ab forces manuals s'esforcen sovén d'aver e guanyar lur enteniment, e no dupten offendre lurs adversaris ab desonrres e vituperis e diffamacions, e sovén ab violència de mans.

[31] Item, la pecúnia que·ls serà liurada o comanada per restituhir, converteixen en lurs vies.

[32] Item, lurs parents e lurs acostats meten avant e són curoses de promoure, segons la vanitat del segle e no segons la perfecció <ev>angelical.

[33] Item, fan comandes e depòsits de diners ab mercaders e ab cambiadors e ab altres persones, per multiplicar.

[34] Item plus studebunt in questionibus et scientiis secularibus quam in textu sacro.

[35] Item lingosos et presumptuosos ac magis loquaces et immodestos ac effrontes exponant potissime questui, negligendo scandalum hominum et offensam.

[36] Item predicti pseudoapostoli seu precones in aduersitatibus nec pacientiam nec mansuetudinem nec caritatem nec humilitatem neque modestiam obseruabunt, cum tamen primum signum uerorum sit pa-[f. 176^{vd}]-cientia et mansuetudo. Et cum deberent orare pro calumpniantibus et persequentibus, indignabuntur et conquerentur et accusabunt et calumpniabuntur et persequentur.

[37] Item eos qui de falsa predicatione redarguent uel notabunt ipsos, calumpniabuntur ypocritas aut maligni spiritus uel homines male uite. Et ut possint calumpniari, truncate uel peruerse referent dicta reprehendentium eos.

[38] Item ubi de dicto falso uel erroneo reprehendentur, nunquam in humilitate confessionis recognoscent se defecisse, ut darent aliis exemplum humilis confessionis et recognitionis delicti. Sed aut ut meretrix impudenter negabunt se deliquisse, quantumcumque deliquerint in audientia plurimorum, aut obstinata loquacitate contendunt suum errorem sustinere uel palliare.

[34] Item, molt més studien en qüestions e en sophismes de lògica, e de naturales, e en sciències seglars, que en lo test de la Bíblia.

[35] Item, aquells que són pus parlers e pus desvergonyats e pus desvergonyosos, fan questors; e no han cura de squivar scàndel e mal exemple.

[36] Item, en lurs adversitats ni serveixen ni mostren paciència, ni suavesa, ni caritat, ni humilitat, ni temperament, mas ira e furor e reebetat; e axí com deuriem pregar per cells qui'ls dirien o'ls farien greuge, ells los accusen e se'n clamen, e'ls persegueixen e'ls alleven crims.

[37] Item, si alcú los reprèn o'ls note de falsa prehiciació e de falsa doctrina, sopte li allevaran qualque crim, o l'enculparan dient que és ypòcrita e hom de mal spirit e de mala vida; e per tal que'l púsquen acusar o calumniar, no retrauran les paraules d'aquell adretament ne sancera: trenchar-les han o al·legaran testimoni per confirmar lurs dits.

[38] No confessaran ni regoneixeran amb humilitat lur error, per donar bon exemple als errants, ans sens vergonya, axí com fembra pública, o scondiran e-u negaran, jatsie açò que en presència de molts hagen fallit; o, si negar no-u poden, sforçar s'an de pal·liar e mantenir ab parleries e ab guabs e ab críes e ab totes altres maestries de persona obstinada e desvergonyada, axí com putana.

[39] Item uolent habere libertatem loquendi ad libitum predicando, non patientes quod aliquis eos redarguat uel resistat eis. Et resistentiam atque reprehensionem ipsorum incon-[f. 177ra]-uenientem fore clamabunt, dicentes quod per istud aufertur populo deuotio audiendi uerbum predicationis et in eo proficiendi. Quod dictum nimis est sophisticum et dolosum, quoniam licet impium esset auferre populo deuotionem ad uerum predicatorem et ad uerbum illius, pium tamen est et catholicum et ad prudentiam pertinens cuiuslibet pastoris euangelici, ut deuotio populi auferatur cuiuslibet pseudopredicatori et non solum adulteranti uerbum Christi quantum ad rem sed etiam adulteranti ut plurimum uel studiose quantum ad predicationis modum.

[40] Et prelati qui negligenter euitare uel subtrahere populo talem predicationem, non quererent que sunt Christi et infideliter ei seruirent, cum ad ministerium eius principaliter et per se conueniant gregem taliter custodire, ne corrupta predicatione cuiusquam possit decipi uel turbari. Vnde, si constet ei quod prelo fuerit immodestus uel inordinatus in predicando, scilicet, quod defluat in uiciosam [f. 177rb] loquacitatem, non potest eum tolerare sine offensa Dei et macula euangelice puritatis, quoniam constat ei quod talis impura seu uiciosa loquacitas non edificat populum in christiana religione, sed edificatos potius diruit in eadem.

[39] Item, volen haver libertat o franquesa de parlar a lur guisa en lur sermó, e no sofferen que negú los reprena, ni·ls contrast sa rahó; e cobren-se ab aytal rahó, dién que si, si negú los reprenie ni·ls contrastave, lo poble no hauria devoció en lur prehic, e axí perdrien lo fruyt de la predicació. La qual rahó és sofisticada e plana d'enguan, car devoció de poble no deu ésser tolta a verader prehicador e ordenat, e açò serie error; mas a prehicador fals e desordenat, si hom no li tolie la devoció del poble, seria major error.

[40] E tot prelat que fos negligenter a tolre a son poble aytal prehicador, no farie lo serví de Déu Jesuchrist feelment, car pròpriament pertany a son offici guardar aquells que li són comanats que, per corrompuda prehicació, no puguén ésser decebuts ni torbats; per què, si sabie ni entenie que·l prehicador fos destemprat e desordenat per viciosa perleria, no·l deu ni·l pot sofferir sens offensa de Déu e sens blasme e tacha de la veritat <ev>angelical; car cert és que aytal prehicador no edifique lo poble en la religió christiana, ans enderroque l'edificat.

[41] Item quando de lesione uel adulterio ueritatis euangelice notabuntur per aliquem aut denunciabuntur siue conuenientur, allegabunt priuilegium exemptionis, dicentes quod nec conueniri nec reconueniri possunt coram dyocesano.

[42] Quod non solum est fraudulentum, sed profanum et abusiuum, quoniam in preiudicium euangelice ueritatis nulli conceditur priuilegium, nec aliquis uicarius Christi posset illud concedere, cum non possit aliquid contra Christum aut supra Christum. Ymo proprium priuilegium euangelice ueritatis est istud, quod omnis catholicus zelare tenetur pro sinceritate ipsius et quemcumque uulnerantem eam potest denunciare uel accusare ac etiam detestari, quantum uulnera, que infert [f. 177^{vc}] predictae ueritati merentur. Nec denuncians taliter aut detestans potest conueniri actione iniuriarum, quoniam sic omnibus hereticis aperiretur uia protectionis. Proinde conuenientes et consentientes ostendunt se fautores heretice prauitatis.

[41] Encara fan major perversitat: car, si negun los denunciava davant lo bisbe o'l pastor del poble per la veritat [ev]angelical que haurien falsada en sermó o en altre col·loqui, e el pastor los apellava o·ls citava, per açò no han vergonya de al·legar privilegi de excepció e de ffranquesa, dién que·l bisbe no·ls pot citar ni destrènyer.

[42] La qual al·legació és plena de monçonega e de frau e de verí d'heretgia, car en prejudici de la veritat evangelical, ço és, de nostre senyor Jesuchrist, no és attorgat privilegi a neguns staments ni a negunes persones, ni·l Vicari de Jesuchrist porie donar o attorgar aytal privilegi, per ço car no pot res fer que sia contra Jesuchrist; car aytal poder no donà anch nostre Senyor a son Vicari, ans és cert que la veritat sua ha aytal privilegi: que tota persona, de qualque condició sie, pot denunciar davant bisbe o altre prelat o príncep cathòlic tots los falsaris d'aquella veritat, de qualque stament o de qualque grau sien; e aytal denunciador o acusador, per aytal cosa no deu ésser squivat ni treballat ni perseguit, e aquells qui ho farien serien maniffests enemichs de la veritat de nostre senyor Jesuchrist e mantenidors de heretgia, la qual no poria ésser decaçada si tot christià no podia los falsaris denunciar.

Comentaris

1. En aquest fragment de la *Confessió de Barcelona* Arnau de Vilanova omet la traducció dels mots «spurcitiarum siue peruersitatum». De fet apareix en el paràgraf immediatament anterior: «perversitats» (p. 120). Aquest és el mot utilitzat normalment per Arnau de Vilanova per a referir-se a les accions o actituds dels falsos religiosos denunciades en la profecia de Ciril (p.

123 [bis], p. 130, p. 136 [bis]). Alguna vegada (p. 120), emprà l'expressió «les perversitats e les maleses».

2. El futur del verb *vagor* és traduït per la fórmula *(h)ir* (futur) + *vagar* (gerundi). Si en la frase llatina el verb *vagor* aplega les accepcions d'*errar* i d'*estar ocíós*, en la versió catalana *(h)ir* ja expressa la primera accepció i *vagar* sembla tenir únicament el segon sentit. En general el text català, és molt més clar, simple i concret (cf. §§ 13, 17, 21, 38, 39). Aquí, per exemple, Arnau de Vilanova prescindeix dels mots «per compita», i l'expressió «plateas et curias seculares» (que en realitat és una explicació interpretativa de «per compita» introduïda per *scilicet*) passa a ser «les corts».⁸

3. Els adverbis «audaciter [...] et impudenter» són traduïts per «ardidament e sens tota vergonya».⁹ *Altruy* en aquest paràgraf (i en § 4) és utilitzat en singular, però, al § 11 i al *Raonament d'Avinyó* també apareix en plural.¹⁰

4. *Scorquar* (*escorxar*) tradueix el verb *excorio*: 'llevar l'escorça o la pell'. La forma utilitzada per Arnau de Vilanova no és documentada en el *Diccionari Català-Valencià-Balear* d'A. M. Alcover i F. de Borja Moll (en endavant *DCVB*).¹¹ El verb *despullar* ('desposseir') deriva d'(*e*)*spolio* o *expolio*, reforçat en la versió catalana pel gerundi (amb funció adverbial i valor modal) de *sostraure*, absent en l'original. El mot «badochs» no té equivalent en el text llatí.

5. Com en altres paràgrafs (§§ 6, 20 26, 28, 29, 33, 35, 36, etc.), la traducció és molt lliure: desapareix l'adverbi *detestabiliter*, l'expressió «apud complices suos» passa a ésser «entre si mateys»,¹² és dir en llur «col·legi»; afegeix

8. Els indeterminats *compita* de la frase «vagari per compita eligent» de l'*Oraculum angelicum Cyrilli*, xi 10-11 (a cura de P. PIUR, «*Oraculum angelicum Cyrilli* nebst dem Kommentar des Pseudojoachim», in K. BURDACH, *Vom Mittelalter zur Reformation*, II/4, Berlín, Weidmann, 1912, p. 315), que el comentari anònim (PIUR, *Ibid.*, p. 320) glossa amb les paraules «adherentes quidem vagabunde religioni eligent stulte hincinde vagari forsitan mendicantes», donen lloc a la interpretació «per compita, scilicet plateas et curias seculares» i desapareixen en la *Confessió de Barcelona* i són traduïts simplement «per les corts». La interpretació d'Arnau ha substituït el text de l'*Oracle de Ciril* que diu resumir!

9. En la *Informació espiritual* trobem el substantiu *ardidment*, en el sentit d'«atreuiment». ARNAU DE VILANOVA, *Informació espiritual*, p. 240: «[els sarraïns] penrran cor e ardidment [ardidment] e devoció de venir al crestianisme».

10. ARNAU DE VILANOVA, *Raonament d'Avinyó*, in *Id.*, *Obres catalanes*, I, a cura de M. BATLLO-RI, Barcelona, Barcino, 1947, p. 213: «altruy fems».

11. A.M. ALCOVER - F. DE BORJA MOLL, *Diccionari Català-Valencià-Balear*, Palma, Moll, 1964-1969, 10 vols. També es pot consultar en línia a la URL següent: <http://dcvb.iec.cat> (9 d'agost de 2013).

12. La locució «entre si mateys» és repeteix als §§ 6, 16 i 19, i només «entre si», als §§ 8, 12 i 25.

l'exemple «axí com robadors», «de sua venatione» es transforma en la més explícita i lucrativa «de la caça e del percaç».

6. La versió catalana accentua la contraposició entre la realitat i l'aparència: «entre si mateys», és a dir «en lurs col·legis», no només estaran «ocio-sos» sinó també «vagarosos», però, enfora «donaran a entendre» que oren, estudien o fan bones obres i que, a més, no paren de fer aquestes accions. Aquestes tres accions no són esmentades en el text llatí. «Mestén-se», és forma personal del verb *me(ne)ster*?

7. La subordinada final en llatí és construïda amb *ad* + gerundi i en català amb la locució *per tal que* + verb en forma personal (indicatiu). El verb *extorqueo* s'ha transformat en «sostraure e tirar».¹³ El grau comparatiu de l'adverbi de manera *efficacius* és traduït per «pus forment». En aquest cas, i sempre que surt, *Christus* (§§ 39, 40, 42 [×3]) és traduït per *Jesuchrist* (ibid. i § 24).

8. El verb *satago* és traduït per *esforçar-se* i els adverbis *copiose* i *splendide* per *bastament* i *delicadament*. *Bastament* no té únicament el sentit de 'amb quantitat suficient', sinó 'amb abundància'. Sintàcticament l'ordre llatí de verb + adverbi + adverbi + infinitiu passa a ser verb + *de* + infinitiu + adverbi + adverbi.

9. Les formes futures d'*ambio* i *affecto* són construïdes en català amb el futur del verb *ésser* + els adjectius *cobeus* i *desigoses*. Notem la grafia *desigós*, amb *g*. L'adjectiu *sublimes* és en català simplement *grans*.

10. La versió catalana afegeix les cues «d'on seran» i «que hauran» per concretar i referir explícitament al subjecte (sempre el·líptic en aquesta llista de perversitats) el «linatge» i la «sciència».

11. *Astute* és traduït per «moxardament»,¹⁴ i el verb *surripio* per «tirar a sy» (però en el § 27 per *sostraure*). La paraula «gregem» és traduïda pel plural «ovelles», amb l'afegit «o parroquians».

12. *Mutuo* és traduït per «la hun del altre»,¹⁵ el verb *detraho* per *dir mal* i el

13. El verb *sostraure* ja l'hem trobat al § 4 i torna a comparèixer al § 27, en aquest darrer cas tradueix *surripio*. Aquesta accepció del verb *tirar* (sinònim de *sostraure*) no sembla documentada en el DCVB. Al § 11 el verb *tirar* tradueix *surripio* i al § 24 l'expressió «tirar e reebre» és l'equivalent d'*allicere*.

14. Arnau de Vilanova utilitza diverses formes derivades d'*amoxar* o *moxard*: §§ 11 i 27 i, també, ARNAU DE VILANOVA, *Confessió de Barcelona*, cit., p. 128, *Raonament d'Avinyó*, cit., p. 176. El DCVB documenta aquests mots amb la grafia (a)moixar-.

15. En el català d'aquesta època, davant el numeral o article indefinit *un*, l'article determinat masculí *lo* solia transformar-se en *la*. Cf. DCVB.

verb *calumnior* per *allevar calúmnia*.¹⁶ Els «falsos crims o colpes» no tenen equivalent en l'original llatí.

13. El complement directe *vidues*, que en llatí va al començament de l'oració, passa al final. El verb *persuadeo* és en català *enganar*. Els adverbis *fallaciter* i *ingeniose* passen a ser «ab ginyes e falses maestríes», amb l'ordre invertit i més connotacions morals.

14. «Metran a encant» («mercationi exponent») té el sentit de 'posar a la venda' a qui més pagui o fins i tot 'subhastar'. Aquesta expressió no és documentada en el *DCVB*. Els *sacrificis* són sens dubte les *misses* ('sacrifici de l'altar').

15. En el § 9 hem trobat l'adjectiu *cobeu* (ésser *cobeu*), ara el substantiu *cobesa*. Els mots llatins que tradueixen, però, no són els mateixos: *ambio* i *cupiditas*.

16. La locució *apud eos* (com en el § 27) és traduïda per *entre ells*.

17. L'oració «possunt mortuos suscitare, hoc est, absolere peccatores» queda reduïda només a la segona part: «poden absoldre de peccats». Remarquem que l'infinitiu *absol(d)re* porta complement preposicional (*de*).

18. *Patenter* esdevé «en públich» i «iactantia et arrogantia [...] inflabuntur», *gaubar-se*. El substantiu *ufana* té el sentit d'«ostentació artificial» (*DCVB*).

19. La traducció afegeix les expressions «entre si mateys» i «d'ardor» (després de *flama*).

20. La cua «sobre tots homes» magnifica els defectes (dels falsos religiosos). *Tenacissimi* es transforma en «tinents e rics».

21-22. Aquestes «maleses» o «perversitats» estan invertides. De fet, en un primer moment, en la *Confessio Ilerdensis*, la llista només estava formada per 21 elements. En el còdex Vat. lat. 3824, de la Biblioteca Apostolica Vaticana, la vint-i-dosena és escrita al marge i redactada en tercera persona. En la *Confessió de Barcelona*, aquella vint-i-dosena passa a ésser la vint-i-unena i la que era la darrera a Lleida (abans de fer l'afegit), que en realitat era la causa de totes les altres, ho continua essent en la *Confessió de Barcelona*. La redacció del text català del § 21 (respecte del llatí del 22) afegeix la *pobresa* a la *mendicitat*. Els falsos religiosos no només «edificia inalçabunt», sinó que «faran alts bastiments e de gran messió». *Bastiment* té el sentit de 'construcció' i

16. En el § 37 el verb *allevar* és també utilitzat en el mateix sentit d'«imputar (falsament)». En la mateixa *Confessió de Barcelona*, p. 129, ha fet servir l'expressió *allevadors de crims* o, p. 106, *falsos e enichs allevaments*.

messió, de ‘despesa’. Remarquem la locució *per títol de* (‘en qualitat de’) que tradueix «pretextu».¹⁷

23. En la *Confessió de Barcelona* entre els §§ 22 i 23, Arnau de Vilanova ha integrat el text d’una profecia atribuïda a Hildegarda de Bingen (*Insurgent gentes*), en llatí i català. Potser per aquesta raó, per tal de recuperar el fil de la confessió, aquest § 23 és més extens i explícit en català, amb frases explicatives introduïdes per locucions com «ço és».

24. L’expressió «secundum euangelicam perfectionem» és traduïda al català per «segons la veritat evangelical».

25. Els «generosi» passen a ésser «homes de paratge sobtils».¹⁸

26. El verb *percaçar* tradueix sigui el llatí *curo* que *quaero*. Cau la citació en estil directe de sant Pau (en llatí *Apostolus*) i el genèric *nemo* del text paulí s’ha transformat en l’expressió molt més concreta «negun dels ministres de l’Evangeli».

27. Destaquem la traducció de l’adverbi *callide* per *mo(i)xardament*.

28-29. Sintetitzo els dos paràgrafs originals en un de sol. Els «cadauera diuitum» són en la versió catalana simplement els «cossos dels difunts».

30. La genèrica expressió «uiribus corporalibus» es concreta amb la suggerent fórmula «ab barres e ab bastons e ab forces manuals». Remarquem que en l’original els verbs són conjugats en futur (aquest fenomen s’anirà repetint fins al § 42, a excepció del § 37), però en català, en present: reforça l’efecte que l’oracle de Ciril ja s’està complint.

31. *Via* sembla tenir aquí el sentit de ‘manera d’obrar’ (DCVB).

32. L’expressió idiomàtica *metre avant* (‘donar preferència’, ‘fer passar al davant’) no és documentada en el DCVB.

34. Després de «qüestions» afegeix «e en sophismes de lògica, e de naturales». L’ús de «sophismes» en comptes de «sil·logismes» (seria el mot més pertinent) connota el paràgraf molt negativament.

35. Els *immodesti* i *effrontes* passen a ser *desvergonyats* i *desvergonyoses*.¹⁹ És enginyosa la fórmula *no tenir cura d’esquivar* per a traduir el verb *neglego*.

36. El subjecte de la primera frase esdevé el·líptic en el text català; en comptes d’assenyalar les virtuts dels vers apòstols i predicadors («patientia et mansuetudo»), és a dir, les que haurien de tenir, remarca les que realment

17. El substantiu *temperament* és escrit *temprament* en els §§ 28-29 i 36. En el § 41 trobem l’adjectiu *destemprat*.

18. *Paratge*, en l’accepció d’‘ascendència elevada, noblesa de llinatge’ (DCVB).

19. El mot *desvergonyós* no és documentat en el DCVB. Tenint en compte l’original llatí i el context d’aquests paràgrafs, hem de descartar que *desvergonyoses* pugui ser en aquesta frase el femení de *desvergonyats*. En el § 38 trobarem, efectivament, el femení *desvergonyada*.

tenen: «ira, furor e reebetat».²⁰ *Suaves* tradueix el substantiu llatí *mansuetudo*.

37. Arnau de Vilanova hi afegeix expressions o frases explicatives. Creiem que *adretament* (antònim de *peruerse*), pel context i pel sentit de la frase en llatí, no equival a 'íntegrament' (aquest és el sentit que li dóna el DCVB citant precisament aquesta frase d'Arnau de Vilanova), sinó a 'dretament', 'justament', 'rectament'.

38. La *meretrix impudenter* es desdobra en *fembra pública* i *putana*. L'*obstinata loquacitas* passa a ésser *parleries*, *guabs*,²¹ *crits* i *totes altres maestries*.

39. La versió evita tecnicismes del tipus *quantum ad rem* / *quantum ad modum*. Notem la traducció de l'expressió llatina *ad libitum* per *a lur guisa*.

40. Tradueix els substantius *ministerium* per *offici*, *offensa* per *blasme* i *macula* per *tacha*. Si en el § 24 hem trobat l'expressió llatina *euangelica perfectio* traduïda per *veritat evangelical*, ara utilitza la mateixa expressió catalana per significar l'*euangelica puritas*.

41-42. Versió amb paràfrasis i frases explicatives. Remarquem l'ús del mot «mençònega» (sic! *mençónega*) per traduir *abusium*.

3. EL SENTIT DE LA TRADUCCIÓ

En llegir els fragments arnaldians transcrits en l'apartat anterior (2) salta a la vista que el text de la *Confessió de Barcelona* no és una traducció *de verbo ad verbum* de la *Confessio Ilerdensis*.²² Sovint no hi ha una correspondència, ja no diré exacta, sinó ni tan sols aproximada, entre els mots d'ambdós textos. Arnau de Vilanova en la *Confessió de Barcelona* afegeix o, segons els casos, elimina elements respecte de l'original llatí, insereix paràfrasis, comentaris explicatius, fa incisos, observacions. Altres vegades sembla que està traduint mot per mot de forma més o menys mecànica, però en realitat no és així: la paraula catalana escollida no és la derivada del llatí. Així, per exemple (§ 8), els adverbis llatins *copiose* i *splendide* no són traduïts per *copiosament* i *esplèndi-*

20. El mot *reebetat* no és documentat en el DCVB. Segons els editors de les *Obres catalanes* d'Arnau de Vilanova, té el sentit de 'ràbia'

21. En el *Glossari* de ARNAU DE VILANOVA, *Obres catalanes*, cit., p. 253, M. Batllori dóna a *guabs* el sentit de 'lloances'. El context clarament pejoratiu (recordem que està traduint l'expressió *obstinata loquacitas*) més aviat ens fa pensar que es tracta d'una variant del provençalisme *gab*, és a dir, 'burla', 'befa' (cf. DCVB).

22. Cf., també, J. MENSA, *Les obres espirituals d'Arnau de Vilanova i la 'Revelació de sent Ciril' ('Oraculum angelicum Cyrilli')*, in «Arxiu de textos catalans antics», xxviii 2009, pp. 211-63, concretament pp. 239-41.

dament, sinó per *bastament* i *delicadament*; o (§ 40) l'adjectiu *immodestus* no per *immodest* o *sense modèstia*, sinó per *destemprat*. El substantiu culte *meretrix* (§ 38) es transforma en les formes més col·loquials *fembra pública* i *putana*.

Som davant, efectivament, d'una traducció *ad sensum*. Intentarem, doncs, tot seguit, analitzar les modificacions més significatives que Arnau de Vilanova realitza en la seva traducció catalana respecte de l'original llatí per tal de copsar-ne aquest sentit.

a) Elimina els tecnicismes i redueix la complexitat conceptual. Així, per exemple, en el § 26 Arnau de Vilanova no tradueix la citació bíblica de sant Pau que fonamenta la seva afirmació, o en els §§ 17, 41 i 42 simplifica les fórmules teològiques o jurídiques massa tècniques, és a dir, aquelles expressions que podien causar dificultats de comprensió a aquelles persones no formades en aquelles disciplines acadèmiques.

b) Clarifica les ambigüitats i concreta les referències abstractes i vagues. El mot *nemo* del § 26 esdevé en català «negun dels ministres de l'Evangeli»; o, en el § 30, l'expressió genèrica «uiribus corporalibus» es concreta de la manera següent: «ab barres e ab bastons e ab forces manuals».

c) En el mateix sentit, explica el significat de conceptes o expressions genèrics o abstractes amb paràfrasis, addicions de sinònims, exemples i frases explicatives introduïdes sovint amb l'expressió «ço és». Així, per exemple, als *simples* i *necis* (§ 4), afegeix els *badocs* (mot que no té cap mena d'equivalent en el text llatí); o en el § 5, posa un exemple que no és en el text llatí: «axí com robadors». En el § 23, tradueix l'expressió «euangelice ueritatis» per «veritat evangelical» i tot seguit afegeix: «ço és, la vida e la doctrina de nostre senyor Jesuchrist». El § 11 esmenta un *gregem* que esdevé en la traducció catalana les «ovelles o parroquians».

d) Infon vivor a les expressions més neutres i estereotipades del llatí, amb l'ús d'imatges, expressions i mots col·loquials (§ 38: *putana*) més emotius (*Christus* > *Nostre Senyor*), persuasius i connotats moralment (§ 38: *fallaciter* > *falses maestries*).

e) Augmenta el to de la denúncia dels falsos religiosos i suggereix que la profecia de Ciril que està comentant ja s'està complint. El canvi de les formes verbals en futur del text original per formes de present (§§ 29-36, per exemple) provoquen indefectiblement en l'oient o lector l'efecte que la profecia s'està complint.

En resulta un text que conserva bona part del sentit original, però modificat per excés i per defecte. Per excés, perquè la versió catalana guanya força expressiva i explicativa, implicació afectiva entre l'autor i el lector, capacitat persuasiva. Per defecte, perquè perd precisió tècnica i complexitat

conceptual. Traduir del llatí al català o, potser millor i més apropiadament, arromançar o vernacularitzar,²³ significa en aquest cas repensar i reescriure el mateix text, les mateixes idees, amb unes categories mentals, lingüístiques i culturals diferents, per tal d'adaptar-lo a uns destinataris no formats en la llengua 'cult' ni en la seva 'cultura'.²⁴ Entre el llatí del fragment de la *Confessio Illerdensis* i el català del de la *Confessió de Barcelona* hi ha una certa ruptura, un salt lingüístic. Aquesta ruptura explica que una paraula homònima ja no signifiqui exactament el mateix en llatí que en català i per tant que Arnau de Vilanova busqui mots catalans ben diferents i allunyats dels llatins per fer dir a la versió catalana el mateix que diu la llatina. I aquest salt, aquesta ruptura entre la llengua mare, el llatí, i la nova llengua, el català, és també un salt cultural entre dues maneres de pensar, de veure i de sentir la realitat. Em sembla que els destinataris d'ambdues obres, en certa manera, són representants d'aquestes dues cultures.²⁵ En primera instància, la *Confessio Illerdensis* és dirigida als prelats de les diòcesis de la Tarraconense presidits per l'arquebisbe de Tarragona Roderic Tello; en canvi, la *Confessió de Barcelona* fou llegida davant senyors nobles, algun eclesiàstic, oficials destacats de la cort, metges de cambra, prohoms de Barcelona, presidits pel rei Jaume II.

El mateix Arnau de Vilanova dóna la clau sobre el significat del mot «vernacularitzar»: redactar «secundum stilum clarum et omnibus laicis intelligibilem»,²⁶ de tal manera que «per scritti in volgare li secolari et le persone semplici possono intra sè medesimi legiere et inparare la veritade della dotrina di Dio». ²⁷ Arnau de Vilanova s'erigeix en portaveu i mentor

23. PER L'AUTORE: LA NOTA È VUOTA: SOPPRIMERE?

24. L'estudi de M. PEREIRA, *Comunicare la verità: Ramon Llull e la filosofia in volgare*, in *El saber i les llengües vernacles*, cit., pp. 21-44, és un magnífic estat de la qüestió, no només del tema anunciat en el títol, sinó, en general, de la vernacularització de la filosofia. El lector interessat hi pot trobar la bibliografia sobre aquest tema. En aquest article utilitzem el mot 'vernacularitzar' en un sentit ampli, que no exclou l'autotraducció d'un text llatí a la llengua 'vulgar'.

25. Els estudiosos de la vernacularització han utilitzat diversos binomis per a referir-se a aquestes dues cultures. Així, per exemple, R. IMBACH, *Dante, la philosophie et les laïcs*, Fribourg, Éditions Universitaires de Fribourg; París, Du Cerf, 1996, contraposa la «conception cléricale du savoir» a un saber no només per als laics, sinó dels laics. L. STURLESE, *Filosofia in volgare*, in *Filosofia in volgare nel Medioevo*. Atti del Convegno di Lecce, 27-29 settembre 2002, a cura di N. BRAY - L. STURLESE, Lovaina, FIDEM, 2003, pp. 1-14, ha fet veure la tensió entre «universalisme» i «regionalisme» que comporten ambdues cultures. Altres formes de referir-se a aquestes dues cultures o als seus representants serien: *litterati* i *illiterati*, professionals i no professionals.

26. ARNALDI DE VILLANOVA, *Interpretatio de visionibus*, a cura de M. MENÉNDEZ Y PELAYO, *Historia de los heterodoxos españoles*, 7. Apéndice I. Documentos, Madrid, CSIC, 1963², p. 240.

27. El text original (segurament català) d'aquesta obra s'ha perdut. En canvi, s'han conservat dues versions italianes (toscana i napolitana) i una grega. Citem la versió toscana: ARNAU DE

d'aquests homes i dones «lecs, ydiotes e muyllerats», escollits precisament per Déu en aquests moments especials de la història – els que precedeixen la manifestació pública de l'Anticrist – per tal d'esdevenir «universals doctors».²⁸ Una confrontació amb els «falses clergues» era, doncs, inevitable. Anomenem-les com les anomenem, les dues cultures abans esmentades no només són diferents, sinó que estan contraposades, en tensió, i lluiten amb mitjans diferents per mantenir o aconseguir la legitimitat moral i teològica.²⁹

En certa manera, la llarga polèmica escatològica que Arnau de Vilanova va mantenir entre els anys 1299 i 1305 amb els professors de París i amb els dominis catalans i provençals és en part una confrontació entre aquestes dues cultures. L'elecció de Climent V (1305), papa que es reservà l'examen i el judici de les obres arnaldianes, atura la polèmica. Durant els darrers anys de la seva vida (1305-1311) Arnau de Vilanova escriu obres espirituals en català. Sabem que dos *scriptoria* arnaldians, un ubicat a Barcelona i un altre a Sicília, difonien en llatí i català o només en català els escrits d'Arnau de Vilanova. Precisament, la sentència condemnatòria d'obres arnaldianes de Tarragona de 1316 pretenia evitar (i en bona part ho aconseguí) que els escrits arnaldians:³⁰

multos de catholicis viris simplicibus et mulieribus, qui ipsi utuntur libris, et ex simplicitate et ignorantia adhaerent dictis ipsorum libellorum et tractatum, possent de facili perducere ad errorem et etiam ruinam [...]

Al capdavall la sentència condemnatòria s'acabà imposant. Però aquesta sentència, clarament tendenciosa, és un episodi més, segurament el final, de la persecució de què fou objecte mestre Arnau, ara ja mort, per part dels teòlegs professionals i de certes autoritats eclesiàstiques.³¹

VILANOVA, *Ad priorissam, de caritate*, in ARNALDI DE VILLANOVA, *Tractatus octo in graecum sermonem versi (Petropolitanus Graecus 113)*, a cura de J. NADAL, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans, 2002, p. 141.

28. ARNAU DE VILANOVA, *Raonament d'Avinyó*, p. 221.

29. A. SOLER, *Espiritualitat i cultura: els laics i l'accés al saber a final del segle XIII a la Corona d'Aragó*, in «Studia Lulliana», xxxviii 1998, pp. 3-26, estudia «els cas de Llull i Vilanova» (pp. 14-19). Afirmar A. Soler: «En els escrits d'Arnau es contraposa sovint el protagonisme que tot cristià ha de tenir en la seva vida espiritual i el monopoli que els clergues exerceixen en aquest domini» (ibid., p. 15).

30. F. SANTI, *Arnau de Vilanova. L'obra espiritual*, València, Diputació provincial, 1987, pp. 283-84.

31. J. MENSA, *Confrontació de les tesis condemnades en la sentència de Tarragona de 1316 amb les obres*

4. LA *CONFESSIO DE BARCELONA*, VERNACULARITZACIÓ DE LA POLÈMICA ESCATOLÒGICA?

La *Confessió de Barcelona* marca, doncs, un punt d'inflexió en la producció escrita i en les preocupacions intel·lectuals, socials i religioses d'Arnau de Vilanova. És cronològicament la seva primera obra redactada en català i la darrera (si exceptuem l'escrit *Praesentatio facta Burdegaliae*) de la polèmica escatològica amb els teòlegs professionals (1299-1305). Aquestes circumstàncies, juntament amb la solemnitat que li confereix el fet d'haver estat llegida al palau reial davant el rei Jaume II i una assemblea de prohoms, fan de la *Confessió de Barcelona* una obra molt especial, difícil de definir, de classificar, que no acaba d'encaixar ni – per la llengua i per l'estil – amb els tractats polèmics anteriors ni – per la temàtica – amb els tractats espirituals posteriors.

Què és, doncs, la *Confessió de Barcelona*? Les conclusions assolides en les pàgines anteriors, em sembla, poden il·luminar aquesta qüestió. Ja que l'anàlisi de la traducció arnaldiana ens ha mostrat que una part de la *Confessió de Barcelona* és una vernacularització (és a dir, una redacció, amb un estil clar, intel·ligible a les persones laïques, d'uns determinats continguts teològics expressats fins llavors en la llengua culta, modificant-los per excés i per defecte) de la *Confessio Ilerdensis*, ara podem preguntar-nos si la *Confessió de Barcelona* no podria ser tota ella una vernacularització de la polèmica escatològica, la memòria d'aquesta polèmica que Arnau de Vilanova vol fer conèixer a persones laïques. Abans, però, dedicarem un apartat a argumentar una tesi prèvia que fins ara hem donat (nosaltres, els editors i en general els arnaldistes) per suposada, però que ha estat posada en dubte: que la *Confessió de Barcelona* fou escrita en català per Arnau de Vilanova. Va uns anys el filòleg M. Mourelle de Lema va manifestar la seva opinió segons la qual la *Confessió de Barcelona* hauria estat escrita en llatí i el text català seria una versió del segle XV.³²

La 'Confessió de Barcelona' fou redactada genuïnament en català i no en llatí

Que Arnau de Vilanova pronuncià la *Confessió de Barcelona* en català, ho

espirituals d'Arnau de Vilanova, in «Arxiu de Textos Catalans Antics», xxx 2011, pp. 301-330 (en procés d'impressió).

32. M. MOURELLE DE LEMA, *La llengua valenciana del segle XIV, reflectada en Arnau de Vilanova*, in «Revista de Filologia Valenciana», II 1995, pp. 63-71.

diu ell mateix («ho vull fer ara [...] en romanç»).³³ És més, també el text que Arnau de Vilanova llegí era en català («en romanç»):³⁴

E a cautela, per tal que aquesta mia confessió no puscha ésser mudada o trencada o viciada o encaramada, requir-vos, En Berthomeu Marcha, per auctoritat real públich notari de Barcelona, que aquesta mia *Confessió*, axí com la he legida en aquest present scrit, metats en forma pública; e vull que façats còpia a tots cells que la-us demanaran.

Encara més, abans de transcriure el text arnaldia, el notari Bartomeu Marca dóna fe del dia, l'hora, el lloc de l'acte, el motiu de l'acta notarial que aixeca. Entre les paraules del notari llegim:³⁵

venerabilis et discretus vir magister Arnaldus presencialiter ac personaliter legit de verbo ad verbum omnia et singula infrascripta, ordinata, contenta, scripta in quodam libro papireo quem michi tradidit coram dicto domino rege et coram infrascriptis testibus et omnibus aliis qui ibidem presentes erant. Series cuius libri talis est: «Davant vós...».

Després del text de la *Confessió de Barcelona*, en l'escatocol de l'acta notarial hi ha els noms dels testimonis, la signatura del notari, la indicació que l'acta notarial consta de dos pergamins (i les paraules amb què comencen i acaben els dos pergamins) i la data. Quin dubte hi pot haver que Arnau de Vilanova va escriure i llegir en català la *Confessió de Barcelona* i que aquest text és el que contenia el manuscrit de Morella?

Existí una versió al llatí de la *Confessió de Barcelona*? No és clar. La sentència condemnatòria d'obres arnaldianes esmenta la *Confessió de Barcelona*, però no dóna el títol, ans només l'incipit en català.³⁶ D'Alòs sospità que un dels llibres (núm. 64) esmentats en l'inventari de béns mobles que els marmessors d'Arnau de Vilanova dreçaren després de la seva mort podria ésser la *Confessió de Barcelona*. La descripció fa:³⁷ «Item responsio questionis catholice ad cives Barchinone in papiro».

No em sembla que aquesta descripció concordi amb les circumstàncies de la *Confessió de Barcelona*. Efectivament, la *Confessió de Barcelona* no és

33. ARNAU DE VILANOVA, *Confessió de Barcelona*, cit., pp. 106-7. Vegeu el fragment sencer en el text copiat just després del títol d'aquest article.

34. Ibid., p. 138.

35. Ibid., p. 102 n. 1.

36. SANTI, cit., p. 288.

37. R. CHABÀS, *Inventario de los libros, ropas y demás efectos de Arnaldo de Villanueva*, in «Revista de Archivos, Bibliotecas y Museos», ix 1903, p. 192 núm. 64.

pròpiament cap «responsio», perquè és Arnau de Vilanova qui pren la iniciativa de «proposar» i «confessar»; tampoc el contingut s'escau amb l'expressió *quaestio catholicae*. Entre els presents hi havia ciutadans de Barcelona, però també n'hi havia d'altres llocs, i sobretot hi havia el rei, a qui anava dirigida la *Confessió de Barcelona*. No s'entendria que si la dita «responsio» fos la *Confessió de Barcelona* hom no esmentés el rei i en canvi sí que al·ludís en el mateix títol als ciutadans de Barcelona. I encara més: enlloc queda dit o tan sols insinuat que aquest escrit fos en llatí.

L'únic element, doncs, que, arrencat del seu context, podria fer pensar en una versió llatina de la *Confessió de Barcelona* és el títol que encapçala l'acta notarial: *Magister A. de Villanova super facto adventus Antechristi*. És clar, però, que aquest diguem-ne títol llatí, si ho fos d'algun text d'Arnau de Vilanova, ho seria del text català. És aquest un títol posat per Arnau de Vilanova? No ho sembla. El títol precedeix la introducció en llatí del notari, posat, doncs, pel mateix notari. És un títol que descriu un acte no cap llibre: el nom de la persona que actua és en nominatiu i en aquest acte parla d'un tema: la vinguda de l'Anticrist. Quan el notari descriu el text que li dona Arnau de Vilanova diu que començava per les paraules «Davant vós», però no indica cap títol. Ramon d'Alòs l'encertà de ple quan proposà el títol *Confessió de Barcelona*: no hi ha cap mena de dubte que el mateix Arnau de Vilanova considerava que allò que havia escrit i llegit davant el rei i altres persones era una confessió. Després de l'exposició de motius que l'han portat a fer la confessió i abans de la confessió pròpiament dita,³⁸ Arnau de Vilanova estableix l'analogia entre la *Confessio Ilerdensis*, en llatí, i la que ara farà, en romanç.³⁹ I a partir d'aquest moment utilitza sempre la fórmula 'confés' per encapçalar cada tesi o tema.⁴⁰ I ja al final, recapitula que tot allò que principalment denuncia ho ha «confessat» en aquest escrit,⁴¹ i encara es refereix al mateix escrit que ha llegit com a «mia confessió» (paraula que l'editor, M. Batllori, escriu en majúscula i cursiva).⁴² I si el títol de la confessió feta a

38. L'exposició és relativament llarga: ARNAU DE VILANOVA, *Confessió de Barcelona*, cit., pp. 101-7.

39. Ibid., pp. 106-7.

40. Ibid., pp. 107 («E confés, primerament»), 108 («Aprés açò, confés»), 109 («Aprés açò, confés»), 110 («Aprés açò, confés», dues vegades), 114 («Aprés açò, confés»), 118 («Aprés açò, confés»), 130 («Aprés açò, confés»), 136 («Atresí confés»), 136 («Encara confés»), 137 («Aprés açò, confés»).

41. Cf. ibid., p. 137: «E axí, senyor, dich que tot ço que yo principalment he denunciat e vaig denuncian per tots los catòlics, és ço que damunt he confessat en aquest scrit».

42. Cf. ibid., p. 138.

Lleida, posat pel mateix Arnau de Vilanova, és *Confessio Ilerdensis*, el títol de la *Confessió de Barcelona* per a la confessió feta a Barcelona és escaient, apropiat i fonamentat en les raons que dóna el mateix autor.

El text català de la *Confessió de Barcelona* que se'ns ha conservat és, doncs, el text original i genuí: és el mateix text escrit i llegit per Arnau de Vilanova davant Jaume II. No té cap mena de sentit afirmar que el text llatí s'ha perdut, perquè ni tan sols tenim cap indicatiu d'una possible existència d'una versió en llatí, que, si mai hagués existit – cosa que no sembla –, certament, hauria de ser posterior a l'original català. I en tot cas, repetim-ho, seria una versió.

La 'Confessió de Barcelona', resum autèntic o vernacularització?

Miquel Batllori, en l'estudi introductori de la *Confessió de Barcelona*, presenta aquesta obra com un «resum autèntic de les seves [d'Arnau] doctrines apocalíptiques i espirituals».⁴³ No hi ha dubte que és un «resum», és a dir, una exposició breu, condensada, de les conviccions apocalíptiques principals, i que és «autèntic», perquè el seu autor és el mateix Arnau de Vilanova i la seva finalitat és la de «certificar». Efectivament, Arnau de Vilanova, ja de bon començament manifesta la seva intenció: «certificar [...], en sentència breu, ço que yo he denunciat e denunciu a tots los christians», amb l'objectiu que ningú no pugui tergiversar les seves afirmacions o, com diu més gràficament, «metre vexigues per lanternes».⁴⁴ En conseqüència amb aquesta intenció o objectiu, l'autor en diversos llocs de la *Confessió de Barcelona* cita algunes de les seves obres anteriors: el *Libre dels falses religioses*,⁴⁵

43. M. BATLLORI, *Notícia preliminar*, in ARNAU DE VILANOVA, *Obres catalanes*, cit., vol. I p. 56.

44. ARNAU DE VILANOVA, *Confessió de Barcelona*, cit., p. 106.

45. *Ibid.*, p. 117. El *Libre dels falses religioses* és l'*Apologia de versutiis atque peruersitatibus pseudotheologorum et religiosorum*, editat per J. PERARNAU, in «Arxiu de Textos Catalans Antics», xx 2001, pp. 57-199, i, amb la mateixa paginació, in el seu *Tres textos d'Arnau de Vilanova i un en defensa seva*, Barcelona, Facultat de Teologia de Catalunya, 2002. La referència concreta del text és pp. 117/190-119/185.

la «*Confessió que fiu en Leyda*»,⁴⁶ el «*Libre que scrich contra ells thomatistes*»,⁴⁷ l'*Apologia*,⁴⁸ l'*Eulogi*,⁴⁹ «les *Denunciacions fetes en Girona*».⁵⁰

Ara bé, és un resum molt *sui generis*. Hi ha títols, però, que no només no són citats, sinó que el seu contingut no apareix per a res en la *Confessió de Barcelona*: les quatre obres anteriors a la polèmica apocalíptica, és a dir, la *Introductio in librum 'De semine scripturarum'*, l'*Allocutio super significatione nominis tetragrammaton*, l'*Alphabetum catholicorum* i el *Tractatus de prudentia catholicorum scholarium*.⁵¹ Per tant, el resum es limita a uns anys (1299-1305) i a un tema general: les afirmacions escatològiques.⁵² Aquestes conviccions escatològiques tenen un doble eix: les previsions de la vinguda de l'Anticrist i els temps finals, d'una banda,⁵³ i els falsos religiosos, la proliferació dels quals és un signe de la imminent manifestació d'aquells temps escatològics, de l'altra. És més: molts aspectes tractats i debatuts en el context de les obres polèmiques anteriors tampoc no surten per a res en la *Confessió de Barcelona*,

46. ARNAU DE VILANOVA, *Confessió de Barcelona*, cit., pp. 120 i 135.

47. Idem, *Ibid.*, p. 123. L'edició del *Gladius iugulans thomatistas* fou preparada per C. REHO, però encara no ha estat publicada: C. REHO, *La polemica di Arnaldo da Villanova contro i Domenicani Tomisti nel 'Gladius iugulans thomatistas' (1304)*, Bari, Università degli Studi, Facoltà di Lettere e Filosofia, 1981-1982. La referència sembla ésser *Gladius iugulans thomatistas*, Vat. lat. 3824, f. 192a-b (a cura de C. REHO, p. 138/1061-1075).

48. *Ibid.*, p. 135. És l'*Apologia de versutiis atque peruersitatibus pseudotheologorum et religiosorum*. No hi ha, però, una referència concreta a cap fragment.

49. *Ibid.*, p. 135. L'*Eulogium de notitia verorum et pseudoapostolorum*, juntament amb les tres denúncies presentades per Arnau de Vilanova davant el bisbe de Girona contra Bernat de Puigercós, esmentades tot seguit, foren editades per J. CARRERAS, *La polémica gerundense sobre el Anticristo entre Arnau de Vilanova y los dominicos*, in «*Anales del Instituto de Estudios Gerundense*», v/vi 1951-1952, pp. 5-58. En aquest cas tampoc no hi ha una referència concreta.

50. ARNAU DE VILANOVA, *Confessió de Barcelona*, cit., p. 135.

51. Aquestes quatre obres han estat objecte dels volums III (les dues primeres) i IV (les altres dues), dels *Arnaldi de Villanova Opera Theologia Omnia*, a cura de J. PERARNAU, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans, 2004 i 2007, respectivament.

52. En sentit escrite, doncs, la *Confessió de Barcelona* no tracta de les doctrines espirituals, com afirma el P. Batllori.

53. Observem que quasi totes les principals *assertiones* amb què Arnau de Vilanova resumia el contingut del *Tractatus de tempore adventus Anticristi* tenen una equivalència clara amb algunes «sentències» de la *Confessió de Barcelona*: cf. ARNALDI DE VILLANOVA, *Tractatus de tempore adventus Antichristi*, línies 1470-1525 (in J. PERARNAU, *El text primitiu del 'De mysterio cymbalorum Ecclesiae' d'Arnau de Vilanova. En apèndix, el seu 'Tractatus de tempore adventus Antichristi'*, in «*Arxiu de Textos Catalans Antics*», VII/VIII 1988-1989, pp. 168-69). Totes llevat de la primera (*ibid.*, l. 1478-1480, p. 168), que deia: «*incumbit speculatoribus ecclesie, Dei precepto, scrutari Scripturam sacram et exponere populo fidei revelationes Dei contentas in ea de ultimis temporibus seculi*». Sembla que Arnau de Vilanova ja no espera dels teòlegs, dels «speculatores», aquesta funció. Cada cop més, ell s'anirà presentant com una alternativa als teòlegs professionals.

com per exemple, la interpretació de l'escatologia d'Agustí d'Hipona, l'*usus pauper*, la necessitat de la caritat per a la veracitat de la predicació, els anys transcorreguts des del començament del món fins a Crist, els àngels i la revelació, etc.⁵⁴ I, a la inversa, hi ha si més no una novetat absoluta en la *Confessió de Barcelona*: l'ús de la profecia espúria atribuïda a Hildegada de Bingen, coneguda amb les paraules de l'incipit *Insurgent gentes*.⁵⁵

La *Confessió de Barcelona* no és un resum objectiu del contingut de les obres polèmiques. És una síntesi de les seves conviccions profeticoescatològiques bàsiques, dels fonaments darrers de les seves obres apocalíptiques, elaborada d'acord amb les circumstàncies, preocupacions i expectatives de l'estiu de l'any 1305, moments en què Climent V, vell conegut i amic d'Arnau, ha estat elegit papa i la polèmica s'està acabant. L'expressió «en sentència breu», salvant la distància, ens recorda les *principales assertiones* de *Tractatus de tempore adventus Antichristi* o les vint-i-quatre *regulae* del final de la *Philosophia catholica vel divina*,⁵⁶ és a dir, significaria 'sintèticament i clara, anant de dret a allò essencial i evitant les referències personals i el to polèmic'. Com aquelles *principales assertiones* i *regulae*, la *Confessió de Barcelona* és escrita amb un «stilus clarus». A més, però, la *Confessió de Barcelona* fou redactada en català, amb un «estil intel·ligible als laics». La *Confessió de Barcelona* és la vernacularització de la polèmica escatològica, la seva divulgació entre els laics, la memòria de la polèmica que Arnau de Vilanova vol difondre. No és casual que les dues darreres obres que per part arnaldiana posen fi a la polèmica escatològica siguin la *Confessió de Barcelona* i la *Praesentatio facta Burdegaliae*. En la segona, dels darrers dies de l'agost de 1305, Arnau de Vilanova presenta totes les seves obres anteriors al papa Climent V per tal que les examini; en la primera, d'un mes i mig abans, llegida davant Jaume II, fa un resum de les tesis principals. Un resum elaborat amb els mateixos

54. Cf. MENSA, *Les raons d'un anunci apocalíptic*, cit., pp. 164-206.

55. J.A. FABRICII, *Bibliotheca latina mediae et infimae aetatis*, Florència, Apud J. Molini, 1858, vol. III pp. 243-44. Sobre aquesta profecia vegeu l'estudi de M. EMBACH, *Die Schriften Hildegards von Bingen. Studien zu ihrer Überlieferung und Rezeption im Mittelalter und in der Frühen Neuzeit*, Berlín, Akademie Verlag, 2003, p. 228-37. Cf. també M.M. DUFEIL, *Guillaume de Saint-Amour et la polémique universitaire parisienne 1250-1259*, París, Picard, 1972, pp. 317 i 342; S. GOUGUENHEIM, *La sibylle du Rhin. Hildegarde de Bingen, abesse et prophétesse rhénane*, París, Publications de la Sorbonne, 1996, pp. 198 sg.

56. ARNALDI DE VILLANOVA, *Philosophia catholica et divina*, línies 1533-1625 (in J. PERARNAU, *L'Ars catholicae philosophiae* (primera redacció de la *Philosophia catholica et divina*) d'Arnau de Vilanova. Edició i estudi del text. En apèndix, les dues lletres que acompanyaven les còpies destinades a Bonifaci VIII i al Col·legi Cardenalici i les requestes a Benet XI i al Cambrer Papal en Seu vacant, in «Arxiu de Textos Catalans Antics», x 1991, pp. 157-62.

principis que ha fet servir en la traducció analitzada en aquestes pàgines. És en aquest sentit que afirmem que la *Confessió de Barcelona* és la vernacularització de la polèmica escatològica que Arnau de Vilanova va mantenir amb els teòlegs professionals.

Una darrera observació: en la *Confessió de Barcelona* apareix per primera vegada en les obres arnaldianes la profecia *Insurgent gentes*. Doncs bé, a més de la traducció catalana, en aquest cas especial Arnau de Vilanova també transcriu l'original llatí.⁵⁷ Fa l'efecte que per vernacularitzar cal també el text llatí que hom vol vernacularitzar. I com que aquest diguem-ne original llatí no era enlloc de l'obra arnaldiana, fou també copiat immediatament abans de la traducció.⁵⁸

JAUME MENSA I VALLS
Universitat Autònoma de Barcelona
 jaume.mensa@uab.cat

57. ARNAU DE VILANOVA, *Confessió de Barcelona*, cit., pp. 124-27, i 127-30, text llatí i català, respectivament.

58. Sobre aquesta traducció, vegeu MENSA, *La vernacularització*, cit., pp. 50-52.